

ВІДГУК

офіційного опонента **Канішевської Любові Вікторівни**, доктора педагогічних наук, професора, заступника директора з наукової та експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України на дисертацію **Гагаріна Миколи Івановича** «*Теорія і методика проектування виховної системи загальноосвітнього навчального закладу*», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Дисертаційне дослідження М. І. Гагаріна присвячене актуальній проблемі, оскільки створення продуктивних виховних систем є нагальною потребою часу. Загальновідомо, що здійснення виховної діяльності в умовах пандемії надзвичайно ускладнюється через ситуацію невизначеності, загрози здоров'ю і життю, надмірну віртуалізацію життя.

Автор підсилює актуальність обраної для дослідження теми визначеними суперечностями між:

– потребою суспільства у ефективно діючій виховній системі та традиційним підходом до організації виховного процесу в закладах загальної середньої освіти;

– значним потенціалом проектування виховних систем закладів загальної середньої освіти та недостатнім розробленням теоретико-методичних засад його здійснення;

– потребою сучасного закладу загальної середньої освіти у науково-методичному забезпеченні проектування виховної системи та відсутністю його узагальнення в педагогічній науці;

– об'єктивною необхідністю проектування виховних систем закладів загальної середньої освіти та відсутністю науково обґрунтованої моделі його реалізації;

– необхідністю проектування виховних систем закладів загальної середньої освіти та невідповідністю педагогічних працівників та керівників закладів освіти до означеної діяльності.

Підтвердженням актуальності обраної теми дослідження є її зв'язок з науково-дослідними темами. Дисертаційне дослідження виконане як складова науково-дослідної теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування ціннісних орієнтацій учнів в освітньо-виховному середовищі загальноосвітньої школи» (номер державної реєстрації 0116U000115) та відповідно до основних напрямів та завдань держбюджетної теми «Проектування сучасних виховних систем загальноосвітнього навчального закладу» (номер державної реєстрації 0115U000196), що виконувалася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2015–2016 рр.).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 5 від 24. 11. 2015 р.) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 15. 12. 2015 р.).

Чітко та коректно представлено науковий апарат дослідження: мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

Подано концептуальні засади дослідження, провідною ідеєю якого є положення про те, що проектування виховної системи закладу загальної середньої освіти здатне модернізувати процес виховання, перевести його у якісно новий стан цілісної взаємодії учасників виховної системи (учнів, вчителів, батьків).

Ступінь обґрунтованості наукових досліджень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дає підстави для висновку щодо досвідченості автора наукового доробку, глибокого розуміння сутності досліджуваної проблеми, відповідальності за результати наукового пошуку, теоретично обґрунтовані висновки.

Аналіз дисертації засвідчує, що автором чітко й коректно визначено науковий апарат дослідження, що уможливило системне уявлення здобувачем обраної стратегії дослідження, виокремлення методологічних підходів її реалізації, розуміння теоретичних і методичних засад дослідження, окреслення науково-дослідницького поля основних завдань, які належать розв'язати.

Аналіз наукових джерел дозволив вибудувувати дисертанту основні дослідницькі стратегії: методологічну, теоретичну, діагностичну, прогностичну та методичну. Це позитивно вплинуло на логіку та системну побудову дослідження, обґрунтованість висновків дисертації.

Розкрито проблему проектування виховної системи закладу загальної середньої освіти та з'ясовано зміст і структуру основних понять дослідження на основі аксіологічного, особистісно-діяльнісного, системного, детерміністського, синергетичного, історичного, формаційного, парадигмального, середовищного, компетентнісного підходів.

Здобувачем проаналізовано сутність ключових понять дослідження.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений М. І. Гагаріним історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку вітчизняних та зарубіжних виховних систем; обґрунтування значного потенціалу створення виховної системи ЗЗСО щодо розвитку особистості.

Схвальним є те, що здобувачем з'ясовано особливості психолого-педагогічного діагностування виховної системи ЗЗСО та обґрунтовано критерії ефективності виховної системи ЗЗСО: самодостатність, цілісність, універсальність, стійкість, результативність; охарактеризовано чинники, що впливають на ефективність проектування виховних систем; обґрунтовано програму самоаналізу стану виховної системи ЗЗСО.

Здобувачем обґрунтовано теоретико-методичні засади проектування виховної системи ЗЗСО: оцінювання виховної діяльності та потенціалу ЗЗСО; розроблення моделі виховної системи, спрямованої на створення виховного середовища (спілкування, системоутворююча діяльність, відносини, управління, самоуправління, взаємодія); визначення критеріїв, показників результативності виховної системи та можливість здійснювати коригувальний вплив.

Вагоме значення має розроблена та обґрунтована модель проектування виховної системи закладу загальної середньої освіти. Ця модель є цілісним прогностичним образом реалізації практичних стратегій дослідження.

Окремого схвалення заслуговує комплекс організаційно-педагогічних умов ефективності проектування виховної системи закладу загальної середньої освіти. Ці умови спрямовані на формування готовності керівників та педагогічних працівників ЗЗСО до проектування виховної системи; на створення сприятливого виховного середовища для реалізації проекту виховної системи школи; на врахування особливостей життєдіяльності, природного, предметного та соціокультурного середовища, регіональних, національних, демографічних ознак закладів загальної середньої освіти; і на розроблення комплексу індикаторів для діагностування ефективності проекту виховної системи закладу загальної середньої освіти.

Вагоме значення мають розроблені дисертантом критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний), показники та рівні готовності керівників та педагогічних працівників до проектування виховної системи ЗЗСО. За допомогою емпіричних методів дослідження: авторського опитувальника «Виховна система закладу загальної середньої освіти», бесіди, спостереження за освітнім процесом, анкети «Виховне середовище виховної системи закладу загальної середньої освіти» тощо дисертантом визначено рівні готовності педагогів та керівників закладів загальної середньої освіти до проектування виховних систем: початковий, середній, достатній, високий.

Вагоме практичне значення щодо підготовки керівників та педагогічних працівників до проектування виховної системи закладу загальної середньої освіти мають розроблені М. І. Гагаріним робочі програми дисциплін: «Проектування сучасних виховних систем», «Зарубіжна система вищої освіти», «Системний підхід у вищій школі» для здобувачів магістерського рівня вищої освіти спеціальності «011. Освітні, педагогічні науки»; розроблена технологічна карта, «Пам'ятка викладачу курсів підвищення кваліфікації, методисту-фасилітатору».

Переконливо сприймається опис експериментальних даних на різних етапах експерименту, їх графічне представлення. Дисертація містить 25 таблиць і 7 рисунків. Динаміка рівнів готовності педагогів і керівників до проектування виховних систем закладу загальної середньої освіти по завершенню експерименту опрацьована за доцільно дібраним критерієм Пірсона, представлена у таблицях (4.15.; 4.16.; 4.17.; 4.18.; 4.19.; 4.20) та рис. 4.4.; 4.5.

Таким чином, всі поставлені в дисертації завдання знайшли своє відображення та розв'язання.

Чітку логічну структурованість роботи забезпечують висновки до розділів та загальні висновки, систематизація матеріалу у вигляді таблиць і рисунків.

Отже, наведена вище характеристика дисертації М. І. Гагаріна дає підстави стверджувати про загальну позитивну оцінку представленої роботи та констатувати її значущість у прирощенні знань у галузі теорії і методики виховання.

Наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих автором результатів, їх значення для науки і практики.

Характеризуючи наукову новизну дослідження, зауважимо, що вона відрізняється чималою кількістю позицій, відповідає поставленим завданням. Дослідником *вперше* розроблено та обґрунтовано: теоретико-методичні засади проектування виховної системи закладу загальної середньої освіти; визначено

найбільш дієві потенційні можливості виховної системи щодо розвитку особистості учня; авторську модель проєктування виховної системи ЗЗСО; організаційно-педагогічні умови ефективності проєктування виховної системи ЗЗСО; виокремлено та охарактеризовано чинники ефективності проєктування виховних систем закладів освіти; критерії, показники та рівні готовності керівників та педагогів до ефективного проєктування виховної системи ЗЗСО; визначено сутність поняття «готовність педагога до проєктування виховної системи»; *уточнено* сутність ключових понять: «виховна система закладу загальної середньої освіти», «виховне середовище виховної системи», «проєктування виховної системи закладу загальної середньої освіти»; *удосконалено* науково-методичне забезпечення процесу формування готовності педагогічних працівників та керівників закладів загальної середньої освіти до проєктування виховних систем ЗЗСО; *подальшого розвитку* набули положення про виховну систему ЗЗСО; суб'єкти та об'єкти проєктування.

Вагомим є практичне значення одержаних результатів, що полягають у розробці та впровадженні в освітній процес закладів післядипломної педагогічної освіти методики діагностування та формування готовності педагогічних працівників і керівників ЗЗСО до проєктування виховних систем; розробленні змісту дисциплін «Проєктування сучасних виховних систем», «Зарубіжна система вищої освіти», «Системний підхід у вищій школі» для здобувачів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях, апробація результатів дослідження.

Автором дисертаційного дослідження проведена копітка робота над філософськими, психологічними і педагогічними науковими джерелами. У списку використаних джерел подано 490 найменувань, з них 21 – іноземними мовами.

Викликає схвалення повнота викладення основних положень і результатів дослідження, що забезпечуються їх широкою апробацією шляхом виступів на науково-практичних конференціях різних рівнів, а також їх оприлюднення в 41 публікаціях автора (5 – у співавторстві), з них: 3 монографії, 1 навчально-методичний посібник; 23 статті відображають основні наукові результати; (4 – у зарубіжних періодичних виданнях), 8 – апробаційного характеру, 5 – додатково відображають результати дисертації, 1 – свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір.

Основні ідеї дослідження, практичні напрацювання впроваджувались здобувачем в освітній процес Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини.

Особливу практичну цінність для педагогічної практики має інформація, яка міститься у 12 додатках: опитувальник, анкета, завдання для роздаткових карток практичного спрямування; пам'ятка викладачу курсів підвищення кваліфікації, методисту-фасилітатору; робочі програми навчальних дисциплін: «Проектування сучасних виховних систем», «Системний підхід у вищій школі», «Зарубіжна система вищої освіти». Їхнє використання у вітчизняній теорії і практиці дозволить значно збагатити педагогічну науку.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи.

Структура побудови та зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й опубліковані в рукописі дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Дисертація Гагаріна Миколи Івановича «Теорія і методика проектування виховної системи загальноосвітнього навчального закладу» незаперечно має

наукову новизну і практичну значущість. Схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку автора, укладені висновки, у порядку наукової дискусії вважаємо за потрібне вказати на певні дискусійні положення, а також висловити окремі зауваження та побажання:

1. Доцільно було б більш детально описати детерміністський, формаційний, парадигмальні підходи до проєктування виховної системи закладу загальної середньої освіти.

2. У першому і другому розділах здобувач дещо захоплюється описом теоретичних питань, а не їх критичним аналізом та узагальненням.

3. Під час проведення констатувального етапу експерименту було утворено експериментальні і контрольні групи. Вважаємо за доцільне у роботі вказати відмінність між цими групами.

4. У підрозділі 4.2. автор перераховує лекції-бесіди, що були проведені із слухачами курсів, що передбачені робочими програмами дисциплін «Проєктування сучасних виховних систем», «Зарубіжна система вищої освіти», «Системний підхід у вищій школі». Доцільно було б вибірково подати описовий зміст занять. Повний зміст занять доречно було б висвітлити в додатках.

5. Вважаємо, що зміст дисертації значно збагатився, якщо б було висвітлено питання щодо проведення диференційованої роботи з педагогами і керівниками закладів загальної середньої освіти, які виявили різні рівні готовності до проєктування виховних систем ЗЗСО.

6. У підрозділі 4.3. представлено динаміку рівнів готовності до проєктування виховних систем педагогів і керівників закладів загальної середньої освіти, вірогідність яких доведено за допомогою методів математичної статистики. Проте потребує посилення аналітичної частини результатів контрольного етапу експерименту.

7. Дисертація місцями переобтяжена складними синтаксичними конструкціями, що ускладнює розуміння тексту, а також у роботі зустрічаються стилістичні та технічні помилки.

Висловлені побажання та зауваження не мають принципового характеру і не применшують значущість виконаної наукової роботи.

Загальний висновок.

Дисертація Гагаріна Миколи Івановича «Теорія і методика проектування виховної системи загальноосвітнього навчального закладу» є цілісним, логічним і самостійним дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам пп. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19.08.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01 2017 р., а її автор – Гагарін Микола Іванович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукової
та експериментальної роботи
Інституту проблем виховання
НАПН України

Kan

Л. В. Канішевська

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ
Зав. відділу кадрів
Інституту проблем виховання НАПН України

Лисенко Л. В.

Канішевської Л. В.